

ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИХОДУ З НЕЇ У СІЛЬСЬКИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

І. Магійович, к. е. н., доцент

Львівський національний аграрний університет

© І. Магійович, 2018

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2018.01.070>

Магійович І. Демографічна криза та особливості виходу з неї у сільських регіонах України

Демографічна безпека є невід'ємною складовою економічної безпеки держави, яка водночас є однією з основних складових її національної безпеки. Це національно-політична проблема, яка породжує соціально-економічні проблеми для української нації, для українського села, що веде їх до знищення, а відповідно – до знищення держави. Разом зі зменшенням кількості населення в Україні скоротилася кількість сільських населених пунктів (на 419 одиниць) та селищ міського типу (на 42 одиниці). Тобто за 26 років у середньому за рік з мапи України зникало по 18 населених пунктів. Погіршується фінансовий стан і рівень добробуту та життя сільського населення. Такий процес має досить перманентний характер і засвідчує недостатній рівень обґрунтованості демографічної політики держави стосовно села, що відповідно вирішальною мірою залежить від якості державної аграрної політики загалом, яка в ідеалі повинна враховувати необхідність органічного і комплексного вирішення проблеми розвитку сільської економіки і зрівноваженого розвитку сільських територій. Причини такого становища пов'язані з недооцінкою визначальної ролі сільськогосподарського виробництва у розвитку сільських територій і ключової ролі сільського населення у вирішенні проблем розвитку сільського господарства, пов'язаних із ним галузей в плані вирішення продовольчої проблеми країни. Тому питання ефективного удосконалення демографічної політики держави в селі повинно бути важливим питанням власне державної ваги, бо від успішності його вирішення достатньо безпосередньо залежить рівень національної безпеки України, що відповідно потребує проведення подальших і постійних глибоких наукових досліджень.

Ключові слова: демографічна криза, населення, добробут, закон, сільські території, зрівноважений розвиток, держава.

Mahiyovych I. Demographic crisis and peculiarities of its solution in rural regions of Ukraine

Demographic security is an integral part of the economic security of the state, which, at the same time, is one of the main components of its national security. This is a national and political problem that generates socio-economic problems for the Ukrainian nation, for the Ukrainian village, which leads them to destruction, and, accordingly, to the destruction of the state. Along with the decrease in the number of population in Ukraine, the number of rural settlements has decreased by 419 units and urban villages by 42 units. That is, 18 settlements have been disappearing from the map of Ukraine for 26 years on average. The financial situation and the level of well-being and life of the rural population have been deteriorating. Such a process is quite permanent and confirms the inadequate level of the demographic policy of the state towards the village, which, accordingly, depends crucially on the quality of the state agricultural policy as a whole, which ideally should take into account the need for an organic and integrated solution to the problem of development of the rural economy and balanced development of rural areas. The reasons for this situation are due to the underestimation of the decisive role of agricultural production in the development of rural areas and the key role of the rural population in addressing the problems of agricultural development and related industries in terms of addressing the country's food problem.

That is why the question of effective improvement of the demographic policy of the state in rural areas should be an important issue of state policy, as the level of proper national security of Ukraine depends on the success of its solution, which, accordingly, requires further and continuous deep research. Therefore, this article presents the results of the study of the possibilities of identifying some of the main directions for the current problem solving and justifying the necessary measures for their effective implementation.

Key words: demographic crisis, population, welfare, law, rural areas, sustainable development, state.

Постановка проблеми. Основним національним багатством країни є її людський потенціал. Тому будь-яка втрата людських ресурсів, незалежно від характеру і конкретних причин, як у кількісному, так і в якісному аспектах, є не лише внутрішньо-, а й геополітичною проблемою. Ці втрати дестабілізують і послаблюють країну, стаючи загрозою її національній безпеці (Римашевская, 2000).

Темпи посилення демографічної кризи в Україні за останні роки зросли до загрозливих масштабів. Країна наразі перебуває на другому місці у світі за рівнем смертності з розрахунку на тисячу осіб. У цьому антирейтингу вона опинилася в одній компанії з африканськими країнами (ПАР, Лесото, Чад, Гвінея-Бісау). Причина такої ситуації пов'язана з недосконалістю державної політики, низькими соціальними стандартами життя та з бідністю населення, яке із носія влади в Україні перетворюється на інструмент реалізації корпоративно-комерційних інтересів.

Проблемою є й те, що доступ громадян до реальної інформації щодо кількості населення в країні взагалі утруднений. Останній перепис провели у 2001 році, кількість населення на той час була 48,5 млн осіб. За роки незалежності вона, за даними Державної служби статистики України, зменшилася на 18%, або на 9,3 млн осіб, що означає щорічне зменшення на 370 тис. осіб (Население Украины...). До того ж, із наявного на сьогодні працездатного населення значна його частина має чітко сформоване бажання виїхати з України в інші країни на постійне місце проживання в пошуках кращого життя і кращих умов праці.

В Україні село завжди відіграло вагомий роль. Історія свідчить, що українці вели осілий спосіб життя, який полягав в обробці землі, вирощуванні продукції рослинництва, садівництві, городництві та веденні домашнього господарства. Але за 26 років незалежності держави село втратило свої конкурентоспроможність і привабливість. З економічної та соціальної точок

зору, для багатьох людей в селі немає жодних перспектив. Процес «вимирання» села пояснюють глобалістичними тенденціями, які розраховані на ІТ-технології, а не на натуральне господарство. В умовах практичної дуалізації аграрної економіки та інтенсивної концентрації виробництва через розвиток крупних агрохолдингів ці явища ще більше загострюються – рівень безробіття зростає внаслідок вивільнення значної робочої сили в зоні функціонування агрохолдингів і всі пов'язані з цим наслідки посилюються. Згідно з даними інформаційно-аналітичного центру Info-Light, за результатами дослідження Департаменту економічних та соціальних справ ООН, починаючи зі 70-х років ХХ ст. сільське населення в Україні зменшилося на 13,3%, в результаті чого 69% населення України проживає нині в містах, селяни ж складають лише 31% загальної кількості населення (В Україні...).

Відповідно зі зменшенням кількості населення, у тому числі сільського, зменшується й кількість сіл. За даними Державної статистичної служби України, станом на 1 січня 2016 року в Україні, без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя, налічується 28385 сільських населених пунктів та 885 селищ міського типу. Порівняно з 1990 р. (кількість сільських населених пунктів – 28804, а селищ міського типу – 927) кількість сільських населених пунктів зменшилася на 419 одиниць, а селищ міського типу – на 42. Тобто сумарно за 26 років з мапи України зникла 461 адміністративна сільська одиниця, а це у середньому 18 таких одиниць щороку (Державна статистична служба України...).

Якщо демографічна ситуація найближчим часом не зміниться, а виглядає на те, що вона у зв'язку з існуючими тенденціями щодо знецінення національної валюти, зниження життєвого рівня населення та його зубожіння лише погіршуватиметься, то, як стверджують експерти, у тому числі й міжнародні, це може перетворитися на реальну загрозу існуванню української державності (УНА-

УНСО...). Така ситуація порушує національні інтереси і безпеку України, бо з такими темпами і скеруванням та силою вираження тенденцій через 20–25 років територія держави може залишитися без українців.

Йдеться про те, що умови життя і відтворення населення, особливо сільського, в Україні дедалі більше погіршуються, що пов'язано з погіршенням його фінансового становища, процесами інфляції, зростанням цін на найнеобхідніші товари, проблемами в системі освіти тощо. Катастрофічно бракує коштів на звичайне лікування, не кажучи вже про складні операції. Найбагатша на ресурси країна Європи є водночас однією з найзлиденніших, у якій близько 60% населення живе за межею бідності (з \$1,9 грошових доходів на день). Тобто проблема вимагає ґрунтовного дослідження, зокрема виявлення причин критичної ситуації, що склалася в країні, визначення найвпливовіших її чинників та розробки заходів щодо виходу з неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сучасної демографічної кризи в Україні останніми роками гостро не ставилося. Проблема зменшення кількості українського населення пов'язана з такими причинами та їхніми наслідками, як: зменшення кількості населення, вимирання сіл, мінімальні доходи громадян України, низька вартість споживчого кошика, занижений в декілька разів прожитковий мінімум, низький рівень медичних послуг, а то й взагалі їхня відсутність або недоступність, непорядки у судочинстві, наркоманія, міграція населення в інші країни в пошуках заробітків, відсутність виробництв та робочих місць і таке інше. І цей, навіть далеко не повний, перелік чинників зменшення кількості населення України призводить до демографічної кризи, а особливо в сільській місцевості. Незважаючи на те, що соціально-демографічні загрози національній безпеці країни певним чином висвітлені у стратегії «Україна – 2015: Національна стратегія розвитку», яка розроблена громадсько-полі-

тичним об'єднанням «Український форум» (Україна-2015...); стратегії економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» (Стратегія економічного...), на практичні кроки, а особливо їхні результати щодо покращання ситуації поки що годі й сподіватися.

Дослідник В. Іванишин вказує на те, що «помилка багатьох українських політиків та аналітиків у тому, що вони (у кращому випадку) помічають тільки... грабунок народу і держави олігархами і корумпованою та мафіозною бюрократією, а тому класифікують нинішню українську ситуацію не як внутрішню окупацію, а тільки як тимчасовий результат невирішеності соціально-економічної і владно-структурної проблематики» (Іванишин, с. 845).

В Україні можна спостерігати прояви такого явища, як голод – про це на прес-конференції в Києві заявив директор Українського інституту аналізу та менеджменту політики Р. Бортник (На Україні почався голод...). У підтвердження того, що населення України живе в злиденних умовах, люди пишуть петиції до Президента і до Прем'єр-Міністра про низькі пенсії, низькі зарплати, але ці петиції нічого не дають, бо можновладці не бажають це сприймати.

Аналізуючи результати досліджень учених та їхні публікації, а також дії сьогоденної влади, рівень доходів різних соціальних груп українців, ціни й тарифи на послуги структур житлово-комунального господарства, зменшення кількості населення та сільських населених пунктів, можна переконливо сказати, що в Україні державна політика стосовно пошуку можливостей поліпшення рівня життя та вирішення демографічної проблеми на селі є вкрай неефективною, що поступово, але досить швидкими темпами призводить до занепаду сільських територій.

Постановка завдання. За завдання ставимо: провести аналіз демографічної ситуації в аспекті національної безпеки України; дослідити динаміку зменшення

кількості населення України; визначити основні фактори, які впливають на ситуацію та її динаміку; запропонувати шляхи виходу зі ситуації.

Методика дослідження та матеріали. Дослідження здійснювали за такими напрямками:

➤ вивчення та аналіз наукових праць провідних учених і політиків, які одночасно із загальними проблемами своєї галузі досліджували питання зазначеної тематики;

➤ узагальнення ідей науковців, політиків, які безпосередньо вивчали окреслену проблему;

➤ визначення основних шляхів покращання загальної ситуації на селі.

Основою дослідження стали сучасні наукові теорії демографічних проблем та національної безпеки держави, в тому числі й демографічної, проблем сталого розвитку села та країни. Інформаційними джерелами були праці вчених, які містять результати досліджень, що мають дотичність до зазначених проблем, офіційні матеріали Державної служби статистики України.

У процесі дослідження застосовано декілька наукових і методичних підходів: територіально-демографічний, або просторовий, історико-демографічний, проблемний. Філософські методи, зокрема історичної періодизації, задіяно для виокремлення і систематизації історичних етапів формування демографічної проблеми на селі. Традиційні наукові методи дослідження (аналізу і синтезу, індукції і дедукції, порівняння, узагальнення) використано для вивчення закономірностей динаміки кількості населення в часі та обґрунтування суспільно-географічної сутності категорії «демографічна безпека регіону».

Виклад основного матеріалу. Зменшення кількості українського населення та українського селянства зокрема розпочалося ще з 1918 року. Основні піки інтенсифікації цих процесів були в 1920, 1926 та 1932–1933, 1944–1953 роках. І з того часу цей процес продовжується практично безперервно з різною інтенсивністю і різними методами.

У Конституції України (Конституція...) зазначено, що Президент України забезпечує національну безпеку і здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави. Дванадцятого лютого 2007 року Указом Президента України №105/2007 було вперше затверджено Стратегію національної безпеки України, а оновлений її варіант – від восьмого червня 2012 року (Стратегія національної безпеки...). У новій редакції стратегії національної безпеки «Україна у світі, що змінюється» серед актуальних загроз національним інтересам і національній безпеці держави визначено й соціально-демографічну кризу, яка проявляється в скороченні кількості населення через погіршення його здоров'я, низьку якість життя, недостатній рівень народжуваності, високу смертність, а також відтік громадян України за кордон... (Стратегія національної безпеки...).

Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» національну безпеку визначають як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у всіх сферах життя і діяльності... у разі виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам (Про основи...). Демографічна безпека в цьому законі представлена лише в рамках соціальної безпеки як загроза виникнення демографічної кризи. Значна увага на міжнародному рівні до питань демографічного розвитку та подолання демографічної кризи стала поштовхом для визначення демографічної безпеки як невід'ємної складової економічної безпеки держави, яка водночас є однією з основних складових її національної безпеки.

Національна безпека повинна забезпечуватися в таких сферах, як: зовнішньополітична; внутрішньополітична; соціальна; економічна; військова; безпека державного кордону; гуманітарна; науково-технологічна; державна; інформаційна; екологічна.

За роки незалежності погіршення національної безпеки України спричинило зменшення кількості населення країни та руйнацію сільських територій і це все відбувалося внаслідок прийняття не зовсім обґрунтованих рішень і заходів, таких як:

- нераціональна і соціально несправедлива організація проведення процесу приватизації майна і майнових комплексів;

- створення умов, за яких продуктивне населення, у тому числі молодь, вимушене виїжджати до інших країн на заробітки (тільки Польща у 2016 році видала 1,3 млн робочих віз). Звільнення території є вигідною представникам Уряду та компаніям із великим капіталом. Ця технологія латентного (прихованого) процесу зменшення кількості населення супроводжується явищами скорочення кількості населених пунктів у сільській місцевості, здешевлення робочої сили на селі, нераціональним використанням земельних угідь тощо (Зникаючі українські села...);

- відсутність перспектив реального покращання рівня життя населення та його соціального забезпечення – показник прожиткового мінімуму для українців, який запланував уряд на 2018 рік, складає з 1 січня 1700 грн, з 1 липня становитиме 1777 грн, а мінімальна зарплата – 3725 гривень. Згідно із законом Мінсоцполітики повинно щомісяця, відповідно до поточних споживчих цін, розраховувати так званий фактичний прожитковий мінімум. У цінах за жовтень 2017 року прожитковий мінімум на одну особу складав вже 3460 гривень. Кабінет Міністрів України свідомо у проекті бюджету на 2018 рік заклав показник прожиткового мінімуму на одну особу удвічі менший (1700 грн), ніж той, що був по факту. Прожитковий мінімум до бюджету одразу закладається з умовою, що всі ми знаходимося за межею бідності: $1700 \text{ грн} / 30,1 \text{ (закладений курс долара)} = 56,48\$ / 30 \text{ днів} = 1,88 \$ \text{ на день}$. У жовтні 2015 року Світовий банк оновив рівень показника, що характеризує міжнародну межу бідності до $\$2 \text{ на день}$; ООН встановила прожитковий мінімум у $\$5 \text{ на день}$, тобто для України це 4515 грн на

місяць. Для прикладу прожитковий мінімум у США – $\$40$, в інших розвинутих країнах – $14 \$$;

- захист бідних без матеріального стимулювання середнього класу, що призводить до втрати економічної ефективності та прогресії зубожіння;

- прискорене зубожіння пенсіонерів. Розмір пенсії у більшості з них, а це 8 млн осіб, у 2017 році був на рівні 1312 гривень. У статті 23 «Європейської соціальної хартії» записано, що з метою забезпечення ефективного здійснення права осіб похилого віку на соціальний захист сторони зобов'язуються вживати заходи або заохочувати, самостійно чи у співробітництві з громадськими чи приватними організаціями, належні заходи, спрямовані, зокрема, на те, щоб: надати особам похилого віку змогу залишатися повноцінними членами суспільства так довго, наскільки це можливо, через забезпечення: а) достатніх коштів, що дають змогу їм жити на задовільному рівні і брати активну участь у державному, громадському та культурному житті; б) інформації про наявні послуги та пільги для осіб похилого віку та про можливості для останніх користуватися цими послугами (Європейська соціальна хартія...). Отже, люди повинні мати всі права і свободи, гарантовані Загальною декларацією з прав людини та іншими міжнародними документами, що вказують на недопустимість нехтування інтересами людей пенсійного віку, особливо в сільських територіях;

- залежність розвитку держави від корпоративних інтересів, «офшорний» бізнес;

- необґрунтоване постійне підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги;

- існування спочатку так званої зони АТО, а з 30 квітня 2018 року – ООС (насправді – військове вторгнення з боку Російської Федерації). За цей період війни загинуло понад 10 тис. військовослужбовців і 20 тис. поранено. Слід зазначити, що військовослужбовці української армії і співробітники поліції, особливо ті, котрі пере-

бувають на лінії фронту, не застраховані державним обов'язковим страхуванням здоров'я та життя. Львівщина є одним із найбільших регіонів забезпечення військовими у воєнну зону і, як результат, несе непоправні демографічні втрати чоловіків віком 18–64 роки;

➤ постійні грошові позики Міжнародного валютного фонду, розраховуватися за які повинно все українське населення, в тому числі, очевидно, і землю. Інформація про підготовку меморандуму з МВФ для населення і навіть для парламенту є практично недоступна і оприлюднюється вже після підписання урядом і МВФ. Міжнародний валютний фонд виділяє кошти тільки на «латання дір» в економіці, а не для розвитку економіки й національного виробництва. Ця структура не зацікавлена в тому, щоб Україна стала економічно розвинутою країною. У липні 2015 року Президент України П. Порошенко підписав Закон про мораторій на 10 років на експорт необробленої деревини. А через 1,5 року Президент Єврокомісії Жан-Клод Юнкер заявляє про те, що Президент України П. Порошенко погодився скасувати мораторій на експорт лісу-кругляка, що стало, скоріше, їхньою умовою для надання наступного траншу на 600 млн євро макрофінансової допомоги. Це один із кроків на шляху перетворення України на сировинний додаток ЄС та полігон для захоронення його відходів. Для того щоб виділити черговий транш, перший заступник голови МВФ Девід Ліптон заявив, що в МВФ не підтримують рішення українського уряду щодо підвищення зарплати. У Фонді вважають, що це може призвести до того, що економіка «відкотиться на три роки» (В МВФ розкритикували Україну...). Тому необхідно чітко з'ясувати, наскільки в Україні офіційна мінімальна заробітна плата висока і чому МВФ постійно пропонує її «заморозити», але при цьому підняти в кілька разів вартість товарів і послуг, в тому числі послуг ЖКГ для населення;

➤ високий рівень вживання наркотиків та алкоголю. Україна займає третє місце – після Росії і Білорусі – за рівнем споживання

алкоголю – 7,7 л на рік на людину, тоді як за методикою ВООЗ, нація, яка споживає понад 8 л на людину на рік, стає потенційно вимираючою. При цьому в Україні проживає майже 700 тис. людей, які страждають на алкоголізм. Саме зі вживанням алкоголю пов'язана велика кількість випадків народження дітей з вродженими вадами розвитку та фізичними аномаліями (Шкідливі звички...);

➤ новонароджені діти не забезпечені гарантованим збалансованим харчуванням через фінансово-матеріальні труднощі їхніх батьків, тобто вони заздалегідь поставлені в умови боротьби за виживання та неповноцінного розвитку;

➤ недоступне для більшості громадян лікування через дорожнечу ліків і медичних препаратів (для пенсіонерів зовсім), при цьому неякісних. Операцію можна зробити тільки за наявності 10–100 тис. грн, а то й більше. У селах взагалі відсутні медичні послуги. Поліклініки є тільки для статистики та відмітки у звітах МОЗ, а нова медична так звана реформа ще більше посилює загострення ситуації;

➤ судовій системі України властива ціла низка недоліків, основним з яких є її високий рівень корумпованості та надзвичайно низькі темпи вирішення проблем суб'єктів судових процесів. Український суд не є незалежний і справедливий, не відповідає вимогам ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, ст. 10 Загальної декларації з прав людини, бо створюється Президентом України (п. 22, 23 ст. 106 Конституції України) і Верховною Радою України (п. 26, 27 ст. 85 Конституції України), що не є обґрунтованим варіантом, бо згідно зі ст. 5 і 6 Конституції України ніхто не може узурпувати державну владу, яка розділяється на три незалежні гілки і судова гілка не може бути підпорядкована іншій гілці влади.

Основним Законом України є Конституція, в якій сказано, що вона має найвищу юридичну силу, а всі закони мають бути приведені у відповідність до Основного Закону. За 26 років так званої незалежності України ця проблема не вирішена. Будь-який

закон є механізмом і коли з нього вилучають одну чи дві статті або додають неконституційні, щоб він не дуже суперечив Конституції, то весь механізм руйнується і не є ефективно дієвим. Отже, з одного боку, маємо недопрацьовану належним чином Конституцію, а з іншого – не приведену у відповідність до Конституції законодавче поле. В Україні й надалі продовжують ухвалювати закони, які суперечать один одному і, головне, Конституції.

Перелічені факти свідчать про те, що влада свідомо чи несвідомо своїми діями породжує чинники, що негативно позначаються на рівні життя українського населення і на формуванні вже стабільного тренду до фактичного погіршення цього рівня як у якісному, так і кількісному плані (табл. 1).

Середній показник рівня річного доходу на одну особу в Україні знизився на 80%, а у Швейцарії – збільшився на 46%, що у 448 разів вищий, як в Україні (Український інститут дослідження...).

У рейтингу за рівнем процвітання Україна займає 107 місце серед усіх країн світу (табл. 2).

Як бачимо, найгірші показники мають місце у таких сферах, як ефективність функціонування уряду, демократія і верховенство права, рівень безпеки та соціальна сфера. Кращим є показник рівня освіти. Але припинення фінансування науки й технологічних інновацій, відсутність дієвої реформи системи освіти й надалі знижуватимуть ці показники у найближчому майбутньому.

Таблиця 1

Порівняльні показники динаміки рівня доходу на одну людину в окремих країнах, \$*

Країна	2007 р.	2010 р.	2013 р.	2016 р.	2016 р. до 2007 р., %
Швейцарія	384037	417170	586785	561854	146
Чилі	40603	43615	49969	46543	115
Естонія	40927	32798	43188	39984	98
Польща	24992	26019	30849	24584	98
Росія	23575	23747	20121	10344	44
Україна	6080	2955	3595	1254	20
Болівія	3222	3286	4759	5542	172
Молдова	3560	2871	3874	3212	90

*Сформовано та розраховано на основі даних (Український інститут дослідження...).

Таблиця 2

Рейтинг процвітання в окремих країнах *

Країна	Загалом	Економіка	Бізнес	Урядування	Освіта	Здоров'я	Безпека	Особисті свободи	Соціальна сфера	Екологія
Україна	107	85	97	128	45	111	134	93	135	112
Росія	95	63	69	108	25	101	119	141	116	56
Польща	34	37	45	36	33	47	21	39	85	46
Естонія	26	27	26	20	29	55	43	32	71	7

*Джерело: (Український інститут дослідження...).

Для вирішення проблемної ситуації, що склалася в Україні, потрібно сконцентрувати зусилля політичних сил та держави на тому, щоб:

➤ прийняти нову Конституцію, де на першому місці та основною цінністю в Україні повинна стати людина. У ній слід дати чітке визначення, хто є громадянином України, а хто – тільки її жителем. Якісно нові принципи і положення в Конституції України повинні бути спрямовані на остаточне подолання пострадянської моделі стагнаційного розвитку держави, побудованої на засадах домінування інтересів олігархів над інтересами населення;

➤ об'єктивно виявити винних за доведення країни до такого кризового стану, особливо у створенні наявної демографічної кризи, і відповідним чином їх покарати з метою недопущення подібного у майбутньому;

➤ провести успішно адміністративно-територіальну реформу із правовим забезпеченням незалежного функціонування територіальних одиниць, в тому числі і у формі об'єднаних територіальних громад;

➤ переглянути зміст реформаційних процесів у системі освіти та охорони здоров'я в Україні, сформувати його у відповідності і повній адекватності реальним потребам та інтересам населення країни;

➤ змінити виборче законодавство, прийнявши новий закон про вибори, в якому слід чіткіше відобразити інтереси українського народу. Наприклад, кандидат у депутати, який не знає або свідомо нехтує державною мовою, не повинен навіть мати права балотуватися;

➤ навести належний порядок у законодавстві України, спрямувавши його у бік подолання існуючих нерівностей між багатими і бідними у сфері можливостей відстоювання своїх інтересів – існуюча система дає змогу за одних і тих самих законів збагачуватися олігархам і збіднюватися простим громадянам України. Закон повинен діяти для всіх і кожного згідно з нормами права, незалежно від соціального стану, статусу чи багатства;

➤ прийняти пакет законів, які б сприяли ефективному використанню капіталу в Україні замість його вивезення за межі країни;

➤ усі землі, води, надра повинні реально належати громадянам України згідно з Конституцією з тим, щоб влада не мала права розпоряджатися ними від імені народу. Слід зробити ці багатства джерелом доходів кожного громадянина України;

➤ розробити і впровадити реальну державну програму сприяння розвитку талантів та здібностей і забезпечення здоров'я населення від самого моменту народження дітей;

➤ забезпечити умови для повернення населення із-за кордону в Україну;

➤ перетворити податкову систему в країні із чисто фіскального органу, що займається вишукуванням можливостей для формування чергового варіанта «обдирання» населення, на орган, дії якого можуть реально стимулювати розвиток економіки;

➤ зробити невіддільними один від одного розвиток сільського господарства та розвиток сільських територій на засадах їхньої зрівноваженості.

Без цього Україну незабаром очікує різке зубожіння населення, особливо сільського, фрустрація, пошук можливостей для неприйняттого суспільством самовираження, зростання криміногенних загроз, подальша міграція населення та зменшення його кількості й якості, зростання загрози втрати незалежності країни.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. У результаті проведеного дослідження висвітлено та узагальнено думки вчених щодо сутності, причин та наслідків демографічної кризи в Україні як складової сучасних тенденцій занепаду українського села. Ідентифіковано та вивчено реальні причини, що породжують демографічну кризу в Україні, яка призводить до перманентного зникнення сільських населених пунктів, основними з яких є: позбавлення селян належного медичного обслуговування, погіршення екологічної ситуації на

селі, відсутність інвестицій в інфраструктуру села, дестабілізація балансу харчування, відсутність можливості створення робочих місць з гідною зарплатою. Наведені чинники породжують комплекс соціально-економічних проблем для української нації, для українського села, що призводить до їхнього знищення, а тим самим є загрозою знищення держави. Тобто демографічна криза в Україні має комплексний характер і набагато більше значення, ніж це видається початково. Реально конкретним кроком на шляху вирішення визначеної комплексної проблеми повинно бути усвідомлення владними струк-

турами об'єктивної необхідності здійснення розвитку аграрної сфери економіки у нерозривному зв'язку із розвитком сільських територій на засадах зрівноваженості між усіма сферами – економічною, соціальною та екологічною. Сільське господарство у найближчому майбутньому залишається основним видом виробництва і підприємницької діяльності, а отже, основним джерелом доходів на селі. При цьому соціальний розвиток повинен передбачати комплекс заходів щодо максимального збереження існуючої самобутності українського села та національних традицій.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

В МВФ розкритикували Україну за підвищення зарплат – вказали серйозну загрозу, [online] Доступно: https://24tv.ua/v_mvf_rozkritikuvali_ukrayinu_za_pidvishhennya_zarplat_vkazali_seryoznu_zagrozu_n864747 [Дата звернення 10 квітня 2018].

В Україні за роки незалежності зникло 475 сіл – Держкомстат, [online] Доступно: https://zaxid.net/v_ukrayini_za_roki_nezalezhnosti_zniklo_475_sil_derzhkomstat_n1284693 [Дата звернення 10 квітня 2018].

Державна статистична служба України, [online] Доступно: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html [Дата звернення 30 березня 2018].

ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ, [online] Доступно: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062 [Дата звернення 15 квітня 2018].

Зникаючі українські села – реалії сьогодення, [online] Доступно: https://ua.112.ua/mnenie/znykaiuchi-ukrainski-sela-realiisohodennia_312811.html [Дата звернення 30 березня 2018].

Іванишин, В. Українська ідея. *Вибрані твори. Внутрішня окупація – війна на знищення*, [online] Доступно: <http://dontsov-nic.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/UI.pdf> [Дата звернення 30 березня 2018].

Конституція України, [online] Доступно: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [Дата звернення 15 квітня 2018].

На Україне почався голод, [online] Доступно: <https://www.youtube.com/watch?v=aBWHoUNVn-w>; https://sveola.blogspot.com/2017/08/blog-post_72.html [Дата звернення 30 березня 2018].

Население Украины, [online] Доступно: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> [Дата звернення 30 березня 2018].

Про основи національної безпеки України: Закон України від 2003 р., редакція 30.11.2017 р. № 39, [online] Доступно: <http://zakon2.rada.gov.ua> [Дата звернення 10 квітня 2018].

Римашевская, Н. М., 2000. Человеческий потенциал и угрозы национальной безопасности. *Власть*, 10, с. 37–45.

Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції», 2004. Київ: ІВЦ Держкомстату України.

Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», затверджена Указом Президента України № 389/2012 від 08.06.2012 р., [online] Доступно: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/project-Litvinenko-cd38.pdf> [Дата звернення 30 березня 2018].

Україна – 2015: Національна стратегія розвитку, 2008. Київ: Громадсько-політичне об'єднання «Український форум».

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСТРЕМІЗМУ. *Бідність – головна загроза безпеці громадян у 2017 р.*, [online] Доступно: <http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/bidnist.pdf> [Дата звернення 10 квітня 2018].

УНА-УНСО. *ЧАСТИНА ДРУГА: УКРАЇНЦІВ ГРОЙСМАНИ НЕ ЛИШЕ ВИГАНЯЮТЬ З УКРАЇНИ, АЛЕ Й РОБЛЯТЬ УСЕ ЩОБ ВОНИ НЕ НАРОДЖУВАЛИСЬ*, [online] Доступно: <http://una-unso.com/novyny/chastyna-druga-ukrayintsiv-grojsmany-ne-lyshe-vyganyayut-z-ukrayiny-ale-j-roblyat-use-aby-vony-enarodzhuvalysya.html> [Дата звернення 10 квітня 2018].

Шкідливі звички ведуть Україну в демографічну прірву, [online] Доступно: <https://ua.112.ua/suspilstvo/shkidlyvi-zvychky-vedut-ukrainu-v-demohrafichnu-prirvu-mtspd-307809.html> [Дата звернення 10 квітня 2018].

Стаття надійшла 18.04.2018.

